

היחסים בין הרבנים הראשיים הספרדים לבין ועד עדת הספרדים בירושלים בתקופת השלטון הבריטי*

אברהם חיים

ארבעה רבנים ראשיים ספרדים כיהנו בתקופת השלטון הבריטי בירושלים: הרב נסים דאנון, שכונה בתואר העות'מאני הרשמי 'קאימקאם חכם באשי', ממלא-מקום ראש הרבנים, והרבנים חיים משה אלישר, המכונה חמ"א, יעקב מאיר ובן-ציון מאיר חי עוזיאל. השניים האחרונים כיהנו במסגרת הרבנות הראשית לארץ-ישראל. הרב יעקב מאיר כיהן בתפקיד ראש הרבנים כשמונה-עשרה שנה – יותר מכל אחד מן האחרים – והשפיע על דמותו של ועד עדת הספרדים בירושלים, דרכי עבודתו והיחסים בין הסיעות והאישים החברים בו.¹

הרב נסים דאנון

הרב נסים דאנון

השלטונות הצבאיים הבריטיים הכירו דה-פאקטו ברב נסים דאנון כ'חכם באשי',² בהתאם למדיניות הכללית של שמירת הסדר הקיים, ובתוקף הכרה זו הוא הוזמן על-ידם לכל הטקסים הרשמיים.

* מאמר זה מושגת על חומר שנאסף לכתיבת עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה באוניברסיטת תל-אביב על הנושא: 'הנהגת הספרדים בירושלים ויחסיה עם המוסדות המרכזיים של היישוב בתקופת השלטון הבריטי'. שלמי תודה להנהלות ועד עדת הספרדים בירושלים, הארכיון הציוני המרכזי, המחלקה לארכיונים ולאוטוגרפים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ומכון יצחק בן-צבי לחקר קהילות ישראל במזרח על השימוש בחומר הארכיוני. בציון ישיבות של מוסדות השמטתי את המלה 'ישיבה' והסתפקתי בציון שם המוסד ותאריך הישיבה. 1 להלן ציונים ביבליוגרפיים עיקריים לרבנים הנוכחים. על הרב דאנון ראה: מ"ד גאון, יהודי המזרח בארץ ישראל, ב. ירושלים תרצ"ח [להלן: גאון, ב.], עמ' 213-214; ד' תדהר, אנציקלופדיה לחלוצי הישוב ובניו, תל-אביב 1947-1971 [להלן: תדהר], יא, עמ' 3825-3826; א"א [א' אלמאליח], 'הרה"ג נסים דאנון ז"ל', מזרח ומערב, ד (תר"ץ), עמ' 431-432. על הרב חיים משה אלישר ראה: נ' אפרתי, משפחת אלישר בתוככי ירושלים, ירושלים תשל"ה, עמ' 229-230, 233-242; גאון, ב., עמ' 59-60; תדהר, ב., עמ' 40; העולם, יב (1924), עמ' 89; וכן: א' אלמאליח, 'הרה"ג חיים משה אלישר ז"ל – שרטוטים לדמותו הרוחנית', דאר היום (ירושלים), ח' בשבט תרפ"ד. על הרב יעקב מאיר ראה: מ"ד גאון ומ' לאניאדו (עורכים), זכרון מאיר, ירושלים תרצ"ו; א' אלמאליח, הראשונים לציון, תולדותיהם ופעולותיהם, ירושלים תש"ל [להלן: אלמאליח, הראשונים], עמ' 350-364; גאון, ב., עמ' 361-370; תדהר, ג., עמ' 1216-1217; וכן: M.D. Gaon, 'Rabbi Jacob Méir, Le Judaïsme Sepharadi, VIII (June 1939), pp. 81-83 על הרב עוזיאל ראה: ש' דון יחיה, הרב בן-ציון עוזיאל – חייו ומשנתו, ירושלים 1955, וביבליוגרפיה שם; אלמאליח, הראשונים, עמ' 365-368; גאון, ב., עמ' 498-501; תדהר, ב., עמ' 796-797; וכן: י' בר"נ מיוחס במסיבה למלאת שישים שנה לרב עוזיאל [כתב-יד], כ"ד בסיוון ת"ש – ארכיון ועד עדת הספרדים [להלן: אוע"ס], ר"ע 12. על הכרתו ל'ראשון לציון' ראה: הארץ והבקר, י"א בתמוז תרצ"ט; העולם, כז (1939), עמ' 704-705.

2 בשנת תרע"ו (1916) חתם הרב דאנון 'מ"מ חכם באשי בירושתי' ואגפיה', ובתואר עות'מאני זה פנו אליו באותה שנה גם ראשי 'הועד המאוחד לתמיכה האמריקנית' כ'מ"מ חכם באשי'. לעומת זאת, לאחר הכיבוש הבריטי הוא השתמש בתואר 'חכם באשי' ללא הציון 'מ"מ', ואף הרחיב את סמכותו לארץ-ישראל (פלסטין) כולה. לא הוכר לנו אם השינוי הזה בא כתוצאה מהכרת השלטונות הצבאיים הבריטיים או חל קודם-לכן, בשלהי השלטון העות'מאני בירושלים. אישור בחתימות הרב דאנון ויעקב מרדכי הלוי, מזכירו של ועד עדת הספרדים בירושלים, ז' בשבט תרע"ו; דוד ילין ומ' דוד שוב אל הרב דאנון, ל' בניסן תרע"ו; והרב דאנון אל נשיא הקהילה היהודית בקזבלנקה, כ"ג באייר תרע"ט – אוע"ס, אש 12.

אולם תמיכת היישוב הספרדי בו היתה מוגבלת והצטמצמה בעיקר בבני-משפחתו, בעדת הבוכארים ובחלק מן האשכנזים. תפקידו בעדה היהודית רוקנו למעשה מכל תוכן, עם הקמת ועד העיר ליהודי ירושלים, משרד-הרכנות ואחרי-כן הרכנות הראשית, שייצגו את העניינים הכלליים והדתיים של העיר. מוסדות אלה ו'ועד הצירים' לא שיחפו פעולה עמו והוא נהג כ'מלך בלי עם'. בהקמת שני המוסדות הראשונים היתה בין השאר מגמה ברורה להיפטר מן החזקה של הרב דאנון על הרכנות הראשית ומתפקידו החילוניים. עם זאת, ראשי ועד הצירים (וייצמן) ו'ועד העיר (ילין ומיוחס) נכונו לצרפו כחבר בוועד הרבנים בירושלים ולאחר-מכן כמשרד-הרכנות, אולם הרב דאנון דחה את ההצעה הזאת, משום שקיווה להשיג תנאים טובים יותר, וסופו שפסחו עליו. בשלב מסוים נכון היה להתפטר ולהצטרף למשרד-הרכנות, אולם עקב התנגדות כמה מחברי ועד העיר לצירופו למשרד זה, נמנע ההסדר שהוצע.³

הרבנים בוועד עדת הספרדים ובייחוד בני-המשפחות הוותיקות אלישר, פילוסוף הלוי ואחרים לא הכירו ברב דאנון כרב ראשי, בגלל קנאתם בו על שהגיע לדרגה זו בגיל צעיר יחסית (43) ובגלל אי שביעות רצון הקהילות שכיהן בהן בתפקידים דומים – ביירות, רודוס ואיזמיר. עם כואו לירושלים, מחו ראשי עדת הספרדים לפני השלטונות העות'מאניים, וועד עדת הספרדים התפטר. כן זכרו לו את תמיכתו ברב יעקב מאיר לכהונת 'חכם באשי', לאחר מותו של הרב יעקב שאול אלישר (המכונה יש"א ברכה) בתרס"ו (1906: ראה להלן, הערה 4). הם גרסו שיש לצאת נגדו בגלוי, להעבירו ממשרתו ולמנות 'חכם באשי' אחר שיקבל את הכרת השלטונות הבריטיים. הרב נסים אלישר, בנו של יש"א ברכה, היה סמוך ובטוח בהכרה כזאת בהסתמכו על 'קול-קורא' שהוציאו הרבנים נגד הרב דאנון. המושל הבריטי לא העיר על 'קול-קורא' הוא ומחאתו של הרב דאנון לא הועילה. הרב נסים אלישר סבר שהממשלה הכירה ברב דאנון משום שחתם כתואר 'חכם באשי', ואילו אחר חתם כך עשויים היו השלטונות להכיר גם בו. הרבנים בוועד עדת הספרדים התנגדו שהרב דאנון יקבל כספים מחוץ-לארץ כתור 'חכם באשי' ועל-שם הוועד. הם האשימוהו בהבאת כספים לעצמו בלבד ולא לעדה ושבתחיתמו ובתוארו ('חכם באשי') 'המיט חרפה [...] והחריב את ירושלים'. הם ביקשו להחזיר את הכספים לשולחיהם ולהודיעם כאותה הזדמנות שהרב דאנון אינו מופר כ'חכם באשי' ואין לשלוח כספים על שמו אלא לכתובתו של ועד עדת הספרדים. חברי הוועד האחרים, ובראשם הנשיא שמואל לופו, היו מתונים יותר ונקטו מדיניות נייטראלית. לופו גרס שהעיסוק ב'פרשת דאנון' יערים קשיים על הפעילות השוטפת של ועד עדת הספרדים ויגרום למריבות ולקטטות: 'אין מתפקידנו להוריד רב ולמנות רב, תפקידנו לעבוד לטובת הקהל שמצדו נבחרנו בלי להתיחס לשום תנאי'. לדעתו, הזמן יתקן את המעוות ולא חברי הוועד עצמם. לופו ותומכיו הסתמכו על הכרת השלטונות הצבאיים הבריטיים בסטאטוס קוו, ועל כן סברו שאין אפשרות לעצור בעד הרב דאנון מלחתום כ'חכם באשי'. גם אם ועד עדת הספרדים יבחר 'חכם

3 הרב נסים אלישר בוועד העיר ליהודי ירושלים [להלן: ועד העיר], י"ז באב תרע"ח; חיים וייצמן בוועד העיר, י"ח באלול תרע"ח; מיוחס וילין בוועד הפועל של ועד העיר, ט' בשבט תרע"ט; מיוחס בוועד הפועל של ועד העיר, כ"ח בשבט תרע"ט – הארכיון הציוני המרכזי [להלן: אצ"מ] J2/4005. 'הרצאת הוועדה לחקירה בדבר משרת החכם-באשי בפלסטין, א"י, ב' בכסליו תרפ"א, עמ' 3 – אצ"מ J1/191 [להלן: הרצאת הוועדה]; ג' פרומקין, דרך שופט בירושלים, תל-אביב תשט"ו, עמ' 207-208; י" סבא, 'מחיי ירושלים', חדשות מהארץ הקדושה (ירושלים), כ"א בתשרי תרע"ט; עדות אברהם פרנקו.

הרב נסים דאנן בפגישתו עם הנציב העליון הרברט סמואל, יולי 1920

באש"י אחר, תהיה זו אשליה שהשלטונות יאשרו בחירה זו. עם זאת, ציין לופו בעדותו לפני הוועדה לחקירת משרת 'החכם באשי', שמינה הנציב העליון הראשון הרברט סמואל, זמן קצר לאחר כניסתו לתפקידו (קיץ תר"ף/1920), שוועד עדת הספרדים לא הכיר ברב דאנן ולא שילם לו משכורת, כתואנה שנחשב רב לכל יהודי ירושלים (הוא קיבל תמיכה מקופת הסיוע של הוועד המיוחד של יהודי אמריקה). לעניין כספי חוץ-לארץ — הם סברו שהחזרת התרומות לשולחיהן והעברתן לכתובתו של ועד עדת הספרדים תיארך זמן רב, ובמקום זאת הציעו שבמכתב התשובה לקבלת הכספים יודו לשולחים ויציינו דרך אגב שנבחר ועד חדש לעדה בכחירות חופשיות, ויש להפנות את הכספים אליו. אי הזכרת הרב דאנן באה כדי להסתיר את חילוקי-הדעות הפנימיים שעלולים היו להפסיק כליל את העברת התרומות, מה גם שחתימתו היחה בת תוקף בקהילות בתפוצות, ואילו חתימתו של ועד עדת הספרדים לבדה לא נתנה להן את הביטחון המלא לאלו צרכים נוצלו כספי התרומות.⁴

4 אסיפה כללית של עדת הספרדים [להלן: אסיפה כללית], ד' בתמוז תר"ף, אוע"ס, פנקס 257; הוועד הפועל של עדת הספרדים [להלן: הוועד הפועל], ט"ז בניסן, כ', כ"ג באייר, א' בסיוון תרע"ח, כ"ב, כ"ג באב תרע"ט — שם. נסים אלישר בוועד העיר, י"ז באב תרע"ח — אצ"מ J2/4005; הרצאת הוועדה, עמ' 2-3 — אצ"מ J1/191. על 'מלחמת הרבנות' טרם נכתב מחקר מדעי, וידיעות על כך אפשר למצוא, בין השאר, בעיתונות התקופה.

נראה שהעניין לא הוכרע, וניסו ליישב את הניגודים עם הרב דאנון עצמו. הרב הסכים עקרונית למסור לוועד עדת הספרדים את הכספים שהגיעו על שמו, אולם הוסיף ש'הוא צריך להתכונן ולהתעניין באופן החלוקה'. הוא דחה את הצעת ראשי הוועד שהם יגישו לו רשימה על צרכי החלוקה והרב זכאי לשנותה כראות-עיניו. הוא ראה בעניין זה את יתרת הסמכות שבידיו, ובהפעלתה הוא מונע עוצמה ממתנגדיו: 'אני מביא כסף ומוסר בידי הנלחמים נגדי למען חזק ידיהם. אחלק בעצמי את הכסף אז כולם יעמדו לצדיי'. לבסוף הוסכם על מסירת החלוקה לוועד עדת הספרדים, שיסדר רשימה לפי דרגת החכם, מספר בני-משפחתו ומצבו הכלכלי. זו תובא לפני הרב, שיביע דעתו להוסיף או לגרוע.⁵

הרב חיים משה אלישר

הרב חיים משה אלישר

הרבנים לא השלימו עם פשרה זו, ולאחר שנואשו מעבודה משותפת עם ראשי הוועד וחבריו הלא-רבנים כשאלה זו ובעניינים אחרים, הקימו לעצמם בראשית ניסן תרע"ט (אפריל 1919) ועד רבנים בן שישה חברים ובחרו רבב חיים משה אלישר ל'ראשון לציון', 'לכבוד העדה שלא תתפורר'. באורח לא-רשמי, נבחר הרב חמ"א ל'ראשון לציון' חמש שנים קודם-לכן כדי להרשים את התורמים. הוא נחשב בעיניהם כסמכות תורנית עליונה בעוד 'החכם באשי' הוא בעל סמכות רשמית ונבחר גם על-ידי לא-רבנים. הרבנים האשימו את ראשיו של ועד עדת הספרדים שמנעו מהם לכוא בדברים עם הרב דאנון 'להשתוות ולתת כבוד התורה לרב חמא'. כן גרסו שחתימת ועד הרבנים תגייס כספים רבים מחוץ-לארץ לטובת עדת הספרדים ומוסדותיה. ואמנם, חברי הוועד כתבו ישירות לקהילות ולנדיבים בחוץ-לארץ להגדיל את התרומות והנדבות לכתובת ועדם והעבירו לוועד עדת הספרדים שבעים וחמישה אחוזים מן ההכנסות. ועד הרבנים פעל כשנה נחצי, ובהשתדלותו נכנסו רוב הכספים לקופתו של ועד עדת הספרדים. אמנם ראשי ועד העדה ביקשו

ראש הרבנים וראשון לציון הגאון חיים מ. אלישר יצו וועד כללי לעדת הספרדים בירושת"ו

החברים:

הרב אברהם פלוסוף (סגן יו"ר)	הא' ד"ר יצחק לוי (יו"ר)
הא' שאול אנקונה	הרב רפאל הכהן שאקו (סוכן)
" נפתלי ברוך	" חנניא גביאל
" יוסף ברזאני	" שלמה ליניאדו
" יצחק כהן	" בנימין אשר לוי
" אברהם ספורטה	

ראש ניירהמכתבים של הרב חיים משה אלישר וועד עדת הספרדים, ששימש החל משנת 1920

5 הוועד הפועל, א', ח', ט"ו בסיוון תרע"ח — אוע"ס, פנקס 257: לופו אל הרב דאנון, ט"ז בסיוון תרע"ח; ותשובת הרב דאנון אליו בתחתית המכתב [ל"ת] — שם, אש 12.

מהם כתובות להפנות מכתבי בקשה לגיוס כספים, אולם הרבנים לא נענו להם. החברים הלא-רבנים בוועד עדת הספרדים הסכימו בדיעבד להקמת ועד הרבנים ולתעודתו, אולם התנגדו נמרצות מן הבחינה הפורמאלית לבחירת הרב חמ"א לראשון לציון⁶ שלא בידיעתם. התברר שבחירתו הרשמית התקיימה באסיפה של כעשרים רבנים בלבד ולא במסגרת של אסיפת רבנים, סוחרים וחברי הוועד האחרים. טעם אחר לבחירתו באסיפה כללית היה להזדרז ולהקדים את בואו של הרב קוק כולל ירושלים ולא להיבלע בין האשכנזים. אולם הם הטעימו שלא היתה להם התנגדות אישית לרב חמ"א. אדרבה. הם השתדלו למענו בכך ששיכנעו חברים בוועד עדת הספרדים שנטו לטובת הרב דאנון להיות נייטראליים ופעלו למינוי הרב חמ"א לסגן-נשיא בוועד הרבנים בירושלים בתרע"ח (1918) ולאחד מגיבויי משרד-הרבנות בשנים תרע"ט-תרפ"א (1918-1921).⁶

הרב דאנון לא נרתע מכינון ועד הרבנים ומפעולותיו, המשיך להשתמש בתואר 'חכם באשי' ולגייס לעצמו כספים מקהילות בחוץ-לארץ.⁷

במחצית השנייה של שנת תר"ף (1920) גברה ההתנגדות הגלויה לרב דאנון. יוסף מיוחס הצטרף לקבוצת הרבנים שסברו שיש להוציא נגדו 'קול-קורא' וכו למסור את הגרסה האמיתית, שבבוא ירושלימה, זמן קצר לאחר פרוץ מלחמת-העולם הראשונה, לא השתדל להכין את הבחירות ל'חכם באשי' חדש על-פי הוראת ה'חכם באשי' של קושטא, ולקח את התואר לעצמו. ואמנם, ראשיו של ועד עדת הספרדים פרסמו הודעות בעיתונות המקומית, שאין לרב דאנון כל זכות להשתמש בתואר 'חכם באשי'. כתגובה, יצא הרב בהודעה שבה הגן על מעמדו.⁸

בראשית תרפ"א (1920), לאחר כינון הוועד החדש לעדת הספרדים והתחזקות מעמדו של הרב קוק בציבור האשכנזי, התבטל ועד הרבנים וחבריו המשיכו לפעול במסגרת ועד עדת הספרדים. הוסכם פה-אחד שהרב חמ"א יחתום על המכתבים בתור 'ראש הרבנים וראשון לציון לעדת הספרדים' וכל מכתב נכנס ייפתח על-ידי ראש הרבנים ואחד מחברי הוועד. על מכתבים לבקשת כספים מחוץ-לארץ יחתמו הרב חמ"א והרבנים פאפו וקואינקה כראשי בית-דין, נשיאו של ועד עדת הספרדים, סגנו ועוד שלושה חברי ועד. על מכתבי אישור לקבלת התרומות יחתמו ראש הרבנים, נשיא ועד עדת הספרדים, הסגן והגזבר. הכתובת להעברת הכספים ולמכתבים נכנסים היא 'ראש הרבנים

6 הוועד הפועל, כ"י, בניסן, כ"ב, כ"ג באב תרע"ט; אסיפה כללית, ד' בתמוז תר"ף — שם, פנקס 257: הרב יוסף הלוי בישיבת ועד הסתדרות הספרדים [ל"ת: כנראה מסוף שנת תר"ף] — שם, א"ס 17; אוסף גאון, סימן 795-40, תיק 76 במחלקה לארכיונים ולאוטוגרפים של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי [להלן: אוסף גאון]; דין וחשבון מפעולת ועד הרבנים הספרדים בירושלים מניסן תרע"ט עד ניסן תר"ף (ל"מ: אייר תר"ף). השווה תזכיר [גאון] על מצב עדת הספרדים, ד' באייר תרצ"א — אוסף גאון, 89. לופו אל הרבנים, ט"ז בסיוון תרע"ח — או"ס, פנקס 120: תשובת הרבנים לוע"ס, כ"ה בסיוון תרע"ח — מכון בן-צבי, תיק 56, תעודה 27; לופו אל הרבנים פאפו, פילוסוף וקואינקה, כ"א באב תרע"ט — או"ס, פנקס 120. במודעה שפרסמו חברי ועד הרבנים בעניין מעמדו של הרב דאנון כ'חכם באשי', לא נזכר כלל המאבק הפנימי הנדון בעדת הספרדים. כינון שני הוועדים ופעולותיהם נזכר כחלק מהתארגנות העדה לאחר הכיבוש הבריטי — [הרב] בן ציון אברהם קואינקה ואחרים, 'למען האמת', דאר היום (ירושלים), כ"ז באב תר"ף.

7 לדוגמה: נסיעתו למצרים באביב תר"ף (1920), שם קיבל סכומי-כסף שונים וכן על-פי התכתבותו עם קהילות שונות — כמו קהילת קזבלנקה — הוועד הפועל, כ"ט באייר תר"ף — או"ס, פנקס 257; שם, א"ס 12.

8 אסיפה כללית, ד', ו' בתמוז תר"ף — שם, פנקס 257; הרצאת הוועדה, עמ' 2 — אצ"מ J1/191; פרומקין (לעיל, הערה 3), עמ' 207; קואינקה (לעיל, הערה 6); ד' אלי בשם 'לשכת רבנות הראשית בירושלים' [כך]; דאר היום (ירושלים), א' באלול תר"ף.

Communaute Rabbinica Isr. Sefaradim

&

Grand Rabbin Richon Lesion

HAIM M. ELYACHAR

JÉRUSALEM PALESTINE

חברי הועד :

הרבנים הגדולים

הרב בן ציון אברהם קואינקה

הרב רפאל הכהן שאקן

הרב אברהם פילוסוף

הרב יוסף מרדכי הלוי

הרב בן ציון פיאנטי.

ועד הרבנים לעדת הספרדים

בנשואות

ראש הרבנים וראשון לציון

הרב הגאון

חיים מ. אלישר

בעתיק ירושלים ת"ו.

דין והשבון מפעולת ועד הרבנים

(בניסן תרע"ט עד ניסן תר"ף)

נרוש בצ"ר

הוצאה

מ ש ר ד

הוצאות לסכשורי כתיבה	1080	7
הדפסות פוסמה תלג'מים	1500	
מזכיר וזופר	4800	
שמישים לועד ולב"ד	4200	11580 7
לועד העדה *		
חלקם 75% אח"י סהם ההוצאה הנ"ל	86298	2
מנדבות להת"ת	24125	110423 2
ל ק ו פ ת ה ת * ח		
חלקם 25% עולה	32609	6
מנדבות ללמודים	8260	40869 6
בקופה נמצא שארית מנדבות		
להת"ת לצרפם לכספים הבאים		
לכטרה זו ולהנעם למסירתם אחרי		
שיסודר בהת"ת הנהלה דתית.		14475

הכנסה

נדבות הבאות מחו"ל

ע"ת נא אמן ספרו בלשתנה	50000
" תונים וכפריה	19032
" אלני"ר וכפריה	12037
" נארדיה	5566
" תמוזשאנא	4005
" תיארת	2655
" זלפה	862
" אפלו	729 5
" מאגניה	625
" בארסליה	3794
" צפרו	24350
" קאזה בלאנקה	10250
" סאלי	2012
" בן נאוי	1362
" מנשה	1000
" בצרה	3870
" אורפה	1450
" אר"ן	1500
" לונדון	2220
קד"י מהשר"ד אמולג	2000
שבי' ישי' בית יעקב	1115

130438 5

מנדבות ללמודים ולמשכרות 8260

מנדבות להת"ת וישי' תפי' 38600

46860

177298, 5

177298 5 ס"ה

(* לבר סכומים אלה בחדש ניסן תר"ף מסרנו לועד העדה לחלוקת קמח דפסחא לעניים סך 20000 גר"בא על סמך הודיעות שנתקבלו

ועד קופת ת"ח

ע"י ועד"ר

דין וחשבון מקפת הת"ח

מניסן תרע"ט עד ניסן תר"פ

נרוש מצרי

הוצאה

חלוקת תת"י בניסן תרע"ט	5337	5
" באיר " "	7381	5
" בסיון " "	5407	5
" באלול " "	5610	
בתשרי תר"פ	6092	
" בשבט " "	6071	
" באדר " "	6069	5
	<u>41969</u>	
חלוקה לת"ח עפ"י פקידת הנדיב	5760	
למורי משמרות	5000	
תסיכות שקריות לת"ח	1495	
	<u>54224</u>	
למורים ברח"א ושבעה"ן	2008	5
בקפה	140	
	<u>56367</u>	5

הכנסה

שארית מהכנסת אשתקד		1288
חלקנו 25% שנתקבל מהכנסת ועד"ר	32609	6
מנדבות ללמורים ולמשמרות	8260	6
	<u>40869</u>	6
חלקנו 25% מהכנסת ועד העדה	10487	4
מנדבות ללמורים ולמשמרות	3727	5
	<u>14214</u>	9
	<u>56367</u>	5

ועד הרבנים

אייר תר"פ

ד"ר-חשבון מפעולת ועד הרבנים הספרדים בירושלים. מניסן תרע"ט עד ניסן תר"ף

ו"ראשון לציון" הגאון חיים מ. אלישר יצ"ו וועד כללי לעדת הספרדים בירושת"ו. ועד עדת הספרדים פנה בקריאה לנדיבים בגולה לא להמשיך לשלוח כספים על-שם הרב דאנון, והודיע שאין לו כל זכות והרשאה לבקש ולקבל נדבות ממישהו לטובת עניי עדת הספרדים ומוסדות הצדקה והחסד שלה, אלא על-שם הרב חמ"א ושמואל לופו, נשיאו של ועד עדת הספרדים. מעמדו של הרב חמ"א מתברר גם מחוות-הדעת של עדת הספרדים, שנמסרה לוועדת-החקירה בעניין משרת ה'חכם באשי', לפיה הספרדים בירושלים מכירים ברב חמ"א כרב הראשי וכן הסמך הדתי העליון של הספרדים בארץ-ישראל. הם ביקשו שיתמנה ראש דתי ספרדי אחד.⁹

אתרע מזלו של הרב חמ"א שהשלטונות הבריטיים ומוסדות היישוב החליטו שלא הוא לבדו יוסיף לכהן כרב ראשי, אלא תוקם מועצת רבנות ראשית נבחרת עם שני רבנים ראשיים — אשכנזי וספרדי. בהצעת פשרה זו ראו הספרדים הרעה במצב אולם הסכימו לכך רק למען שלימות העם. נוכח מעמדו של הרב קוק וסגולותיו המיוחדות, החליט ועד עדת הספרדים לקבל את הצעתו של ד"ר יצחק לוי, ראש הסתדרות הספרדים, שהרב יעקב מאיר הוא שיוכל לעמוד נגד הרב קוק וחבריו: 'לרב חמ"א יש זכות על המקום הזה אבל הוא חלש [שההדגשה שלי — א"ח], עלינו לתת לו איזה תואר כבוד ככדי לגלות שאין לנו כל כונה נגדו'. בני משפחת אלישר סברו שהרב קוק יכבד יותר את הרב חמ"א כרב ראשי וכן את כל עדת הספרדים. כן טענו שלרב חמ"א סיכויים גדולים לזכות בתמיכת הבוחרים האשכנזים והספרדים שמחוץ לירושלים. אולם דעתם לא נתקבלה, משום שהרוב גרס שהאשכנזים רוצים דווקא ברבנים ספרדים חלשים, לרבות הרב הראשי, כדי לרמוס את ענייניהם. לא כבוד ביקשו אלא תקיפים נגד הרב קוק. וכך האינטרסים של עדת הספרדים הכריעו בעד בחירת הרב יעקב מאיר. המגמה היתה שהרב חמ"א יסתלק מעצמו מתפקידו והתפטרותו תביא לו כבוד. חברי הוועד הסכימו להעניק לו קצבה קבועה, ולפעול שהרב הראשי שייבחר יוותר לטובתו על התואר 'ראשון לציון'. לא ברור לנו אם הגיש מכתב התפטרות; על כל פנים, בבחירות למועצת הרבנות הראשית שהתקיימו בט"ו באדר א' תרפ"א (23 בפברואר 1921) קיבל קולות מעטים. הרב קוק נבחר פה-אחד ואילו הרב יעקב מאיר נבחר ברוב קולות.¹⁰

הרב יעקב מאיר

לאחר שנבחר לרבה הראשי של ארץ-ישראל, השתדל הרב מאיר עד כמה שאפשר להימנע מחיכוכים כלשהם עם ראשיו של ועד עדת הספרדים ובעיקר עם הרב חמ"א, שהמשיך לכהן כמנהיג הרוחני של עדת הספרדים עם התואר 'ראשון לציון'. לאחר תקופה קצרה של פסיחה על שני הסעיפים בשאלת החתימות, הוסכם שהרב חמ"א יחתום על המכתבים ראשון מימין, כ'ראש הרבנים לירושלים', אחריו שאר ראשיו של ועד עדת הספרדים ומתחתיהם כעין אישור — הרב מאיר 'ראש הרבנים לארץ ישראל ונשיא משרד הרבנות הראשית'. לעניין הכתובת למשלוח כספים מחוץ-לארץ

הרב יעקב מאיר

9 הוועד הפועל, י"ב, י"ט בחשוון תרפ"א — אוע"ס, פנקס 257; הרצאת הוועדה, עמ' 5, 8 — אצ"מ, שם; ראשי וע"ס אל הרב חמ"א, י"ט בחשוון תרפ"א — אוע"ס, פנקס 120.

10 הוועד הפועל, י"א בכסליו, ח', י"ב, י"ט באדר א' תרפ"א; עדות אברהם פרנקו. על הבחירות הראשונות למועצת הרבנות הראשית ראה בהחירות כפי שמובא אצל: מ' אטיאש, ספר התעודות של הוועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ-ישראל תרע"ח-תש"ח, ירושלים תשכ"ג, עמ' 43-44.

בנוה"י, ירושלים תר"ב, יום ..... Jérusalem, le

ראש נייר-המכתבים של הרב יעקב מאיר, ששימש עד לפטירתו של הרב חמ"א בשנת 1924

הציע יצחק אלישר, בנו של הרב חמ"א, כתובת ללא אזכור שם פרטי — 'עדת הספרדים בירושלים'. ואילו נשיא ועד עדת הספרדים גרס שיש להזכיר שם של אישיות רבנית כדי שתשפיע על הנדבכים לתרום. הרב מאיר הודיע שציון שמו אינו לשם כבוד אלא לטובת העניין, והרב חמ"א נאלץ לוותר על ציון שמו. בהקשר לכך עמד האחרון להגיש מכתב-התפטרות לוועד עדת הספרדים, משום שחשש מוויתורים נוספים במעמדו ובמסכויותיו. הרבנים כנראה השפיעו עליו שלא ינהג כך, משום שזה יהיה עלבון לו. הכתובת שנקבעה — 'יעקב מאיר רב ראשי לארץ ישראל ושי' לופו נשיא עדת הספרדים', עם זאת, נמנע הרב מאיר לצרף לעצמו את התואר 'ראשון לציון' עד לאחר פטירתו של הרב חמ"א בתרפ"ד (1924), ונהג לחתום 'ראש הרבנים', 'ראש הרבנים בארץ ישראל' או 'ראש הרבנים ונשיא משרד הרבנות הראשית לארץ ישראל'.¹¹

כעבור שנים אחדות התפתחה מחלוקת ממושכת בין ועד עדת הספרדים והרב מאיר, שיסודותיה האישיים מתקופת 'מלחמת הרבנות' בירושלים, לאחר מותו של הרב יעקב שאול אלישר (משנת תרס"ו/1906 ואילך).¹² הוא היה נחוש בהחלטתו למלא תפקידים פעילים, ובתוקף מעמדו והשפעתו ביקש לשלוט בכל הכספים המגיעים לטובת עדת הספרדים ומוסדותיה ולחלקם כאוות נפשו ללא מסירת דינים וחסבונות. כן התערב בכחירות לוועד עדת הספרדים כדי לאייש בו את אנשי-שלומו ופילג את חבורת הרבנים. תומכיו העיקריים היו הרבנים יוסף הלוי, בנימין אשר הלוי ואברהם פילוסוף, וראשי מתנגדיו היו יוסף אלישר, יוסף מיוחס, דוד אבישר ואברהם פרנקו. על-פי תקנותיו של ועד עדת הספרדים מחנוכה תרפ"ג (1922) ועל-פי חוקת הבחירות שלו מתרצ"ב (1932), הרב הראשי הוא נשיא כבוד של הוועד.¹³ ברור שקביעה זו באה לשמור על יוקרת המוסד, שלפנים נושאי כהונת ה'ראשון לציון' וה'חכם באשי' עמדו בראשו ככעלי סמכות עליונה בעניינים דתיים-רוחניים וחילוניים כאחד. עם זאת, זהו כיטוי מובהק לעידן החדש, שכראש ועד עדת הספרדים עומדים לא-רבנים, וקיימת הפרדה בין מוסד הרב הראשי שהוא נשיא מועצת הרבנות הראשית לבין הוועד הכללי לעדת הספרדים. הרב מאיר לא קיבל דין זה וקרא לעצמו 'נשיא הוועד הכללי' או 'נשיא' ולא

11 הוועד הפועל, י"ט באדר א, ר, י"ז באדר ב תרפ"א — אוע"ס, פנקס 257; הוועד הפועל, ח, י"ג בסיוון תרפ"א — שם, פנקס 249; אש 21; עדות אברהם פרנקו.

12 ראה לעיל, הערה 4.

13 תקנות ועד עדת הספרדים בירושלים, [ל"מ] תרפ"ג, עמ' 5; חוקת הבחירות לוועד הכללי — ועד עדת הספרדים בירושלים, סקירה לתולדות עדת היהודים הספרדים בירושלים ודו"ח מפעולות הוועד לתקופה של ארבע שנים ומחצה תשרי תרפ"ט-ניסן תרצ"ג, ירושלים תרצ"ג, עמ' 52.

הרב יעקב מאיר עם עורך-הדין מאיר לאניאדו. עומד משמאל – בצלאל מהיושף, הקוואס של הרב

'נשיא כבוד' ככתוב בתקנות. לעומתו, סברו מתנגדיו, שהוא אינו נשיא העדה 'וגזרות לא נקבל'.¹⁴ הרב מאיר לא הסכים לשתף פעולה עם ועד שלא הורכב על-פי רצונו. הוא התנגד לוועד הכללי הראשון שנבחר בתקופת כהונתו כרב ראשי בראשיית תרפ"ד (1923), ואשר השתלטה עליו על-פי השיטה הרובית רשימת 'הסתדרות חלוצי המזרח', בטענה שנמצאו בין חבריו מחללי שפת בפרהסיה. עם זאת, לא התנגד עקרונית להרכב פאריטטי של רבנים ולא-רבנים. הוא תמך בצד המובס – שמרנים שכללו בין השאר רבנים וכני עדות מזרחיות – שערערו על חוקיות הבחירות, והורה לסגור את כל הפנקסים והחשבונות של הוועד הקודם ולא להוציא אף פרוטה. גם לאחר פרסום חוות-הדעת של הבורר מ' עליאש ואישור השלטונות הכריטיים לחוקיותן של בחירות אלה, התמיד הרב בהתנגדותו לוועד הנבחר ושאף לפטר כמה מחבריו. דוד אבישר, מראשי 'הסתדרות חלוצי המזרח', הסכים להתפטר כוויתור למען השלום, למרות חששו שצעד זה ישמש תקדים; גם

14 הוועד הפועל, ב' ט' בחשוון תרפ"ד – אוע"ס, פנקס 124; הרב מאיר אל יצחק אלישר, כ"ח בתשרי תרפ"ד – שם, בח. הרב מאיר חתם על תקנותיו של ועד עדת הספרדים מתרפ"ג, בניגוד לרצונו, כדי שהוועד יוכל להתייצב במשפט נגד מסיגי-גבול ערכים בבית-העלמין שבהר-הזיתים – אוע"ס, ב' ע' 1; יצחק בנימין יחזקאל יהודה, פרשת הבחירות להוועד הכללי לעדת הספרדים בתשרי תרפ"ד, 'ירושלים תרפ"ד, עמ' 1. עם זאת, בכרוז לקראת הבחירות בתרפ"ו (1926), חתם הרב מאיר 'נשיא כבוד של ועד עדת הספרדים' – שם, בח.

אז הרב לא נתרצה. נסיון התיווך של הרב עוזיאל נכשל אף הוא.¹⁵ הרב מאיר החזיק בידיו את כל סכומי-הכסף שבאו מחוץ-לארץ לטובת עדת הספרדים ומוסדותיה והשקיעם בקופות שונות ובכרישת נכסי דלא-ניידי ללא ידיעת ועד עדת הספרדים (ראה להלן). הוא סירב לחתום על פנקסי השליחות של השד"רים מטעם המוסד, שהתכוונו לצאת לאזורים שונים. זו היתה פגיעה רצינית באחד ממקורות-ההכנסה של מוסדות העדה, מכיוון שהקהילות והיחידים התחשבו הרבה בחתימתו; וכשזו לא נמצאה — לא היתה ערובה להצלחת השליחות. יתירה מזו, הוא שלח מכתבים לקהילות וליחידים, שאין להתחשב עם איזו פנייה אליהם מטעם ועד עדת הספרדים ללא חתימתו.

כן קרע מכתבים שהוועד שלח אליו לחתימתו, ולא טרח להשיב כלל על מכתביו.¹⁶ המתנגדים לו כחלו במשא-ומתן עמו וטענו שאין הם נחשבים בעיניו. אלה שזכו להיפגש עמו נתקבלו ככעס ונעלבו. הם סברו שיש אמנם להחשיב את כוח הרב הראשי, אולם עליו ועל תומכיו לקבל את החלטות הרוב ולנהוג בדרך דימוקראטית בבחירות, בדיונים, בקבלת החלטות ובשיטות עבודה מודרניות. נוכח העוינות שהרב מאיר גילה כלפיהם, הוציאו ראשיו של ועד עדת הספרדים את שמו מכתובת המוסד ובייחוד זו שנועדה לשליחת הכספים מחוץ-לארץ. לאמיתו של דבר, יכלו לנקוט פעולות משפטיות שיאכפו על הרב הראשי את העברת הכספים אליהם, לפי שמשרת 'החכם באשי' בוטלה וועד עדת הספרדים הוכר רשמית כבא-כוח עדת הספרדים. אולם מפני כבוד הרב חמ"א, שהעביר בתקופת כהונתו כ'ראשון לציון' את כל הכספים למוסד, קיוו שהרב מאיר ינהג כמוהו. עם זאת, הוועד הכללי נשאר איתן בהחלטתו שהוא הגוף המוסמך לרכז את כל הכספים שנועדו לעדת הספרדים, והוועד הפועל הוא המוסמך להוציאם כפי שימצא לנכון.¹⁷ וכך סיכם לרפו את מצב-העניינים:

הרב הראשי שלנו הוא מהדרור הישן, הוא איש עריץ, הוא נבחר בתור רב א"י, והוא רוצה לנהל את העדה ובקושי רב נהלנו אתו את העדה בשנים האחרונות.¹⁸

לאחר הבחירות לוועד הכללי שהתקיימו בראשית שנת תרפ"ט (1928), הודיע הרב מאיר שהוא מוכן לבוררות. החברים בוועד עדת הספרדים נענו לכך, והוסכם על הרכבה של ועדה שתשים קץ לאי-

15 הוועד הפועל, ב' בחשוון, ה', י"ב בכסליו תרפ"ד — אוע"ס, פנקס 124; הוועד הפועל, ח', כ"א, כ"ח באייר, י"ב בתמוז תרפ"ד — שם, פנקס 272; הרב מאיר אל יצחק אלישר, כ"ח בתשרי תרפ"ד, ולופו אל הרב מאיר, י"א באדר ב תרפ"ד — שם, בח; הרב עוזיאל אל לופו, ז' בסיון תרפ"ד — אוע"ס, אש 27.

16 הוועד הכללי, כ"ב בכסליו תרפ"ט — אוע"ס, פנקס 247; הוועד הכללי, כ"ה בתמוז תר"ץ — שם, פנקס 188; הוועד הפועל, ח', כ"ח באייר תרפ"ד — שם, פנקס 272; הוועד הפועל, כ" באייר תרפ"ו — שם, פנקס 254; הוועד הפועל, ט"ו, כ"ב, כ"ט בחשוון תרפ"ט — שם, פנקס 247; לופו אל הרב מאיר, י"א באדר ב תרפ"ד — שם, אש 21; דין וחשבון מפעולות ועד העדה הספרדית בירושלים, י"ז באב תרפ"ה, עמ' 2-3 — שם, בח; תזכיר [גאון] על מצב עדת הספרדים, ז' באייר תרצ"א — אוסף גאון, 89; מכתב גלוי מאת 'אחד הבוחרים', דאר היום (ירושלים), ט' בכסליו תרפ"ט; י' בורלא, 'העדה היא אנכי', דאר היום (ירושלים), כ"ג בחשוון תרצ"ב; מ' מני, 'לעניני העדה הספרדית בירושלים', הארץ, ה' בכסליו תרצ"ב; יצחק מן משה אלכסנדרוני, 'על השערוריה בעדה הספרדית בירושלים', דאר היום (ירושלים), י"ב בכסליו תרצ"ב; הארץ, כ"א בחשוון תרצ"ב.

17 הוועד הכללי, ז', כ"ב בכסליו תרפ"ט — אוע"ס, פנקס 247; הוועד הפועל, ח', כ"ח באייר תרפ"ד — שם, פנקס 272; הוועד הפועל, י"ג באייר תרפ"ו — שם, פנקס 254. בקול קורא' להחיש עזרה בנדבה הגונה ואיתולים לשנה החדשה — כ"ד באב תרפ"ד — ובנקשת תמיכה לקראת פסח תרפ"ה (1925) — שם הרב הראשי אינו מופיע. האישיות הרבנית הבכירה בין החותמים הוא הרב ראב"ד דוד פאפו והכתובת בלועזית מציינת רק את ש' לופו, נשיא עדת הספרדים בירושלים — אוסף גאון, 71.

18 הוועד הפועל, ח' בתמוז תרפ"ד — אוע"ס, פנקס 272.

נשיא הכבוד: הרחיג הראשי
כסוהריר יעקב מאיר שליטיא,
ראש רבני ארץ-ישראל.
נשיא הועד הכללי: הרחיג
כסוהריר נסים אלישר שליטיא,
וקן הרבנים בירושלם.
הועד הפועל:
נשיא העדה: האי יוסף אלישר.
סגנים: האי יוסף בריג סיוחס,
חבר הנהלת הועד הלאומי
ונשיא ועד העור ליהודי ירושלם.
הדיר משה לירי (שופט).
הגובר: האי נפתלי ברך.
חברים:
הרחיג וידאל סורגאנה,
האי רפאל חיים הבקני (סוחר).
" יוסף חי פנחיל, (עורך-דין).
" מאיר חי גיניאן, (עורך-דין).
" אברהם פרנקל, (סופר).
" לכספסיס
" וכזכיר עיריית ירושלם.
" אליהו אלישר.

Honorary President
and Rishon Le Zion
Chief Rabbi of Erez Israel,
His Eminence Jacob Meir.
President of the Council:
Grand Rabbi Nissim Eliachar.
President of the Executive:
Mr. Joseph Bitachar.
Vice Presidents:
Mr. Joseph Baran Mayouhas,
Member of the Executive of
the Vaad Haleumi
and President of the Council
of the Jerusalem Jews.
Mr. Justice Moise Valern,
Judge of District Court.
Treasurer:
Mr. Naphtali Baroukh.
Members:
Rabbi Vidal Sournaga.
Mr. R. H. Cohen (Merchant).
" Joseph H. Panijel,
(Advocate).
" Meir H. Genio, (Advocate).
" Abraham Franco,
(graduate jurisprudence
Secr. Jerusalem Municipality).
Mr. Elie Eliachar.
Address: מסען
Council of the
SEPHARADIC COMMUNITY,
JERUSALEM, P. O. B. 77.

ההכנות בין הצדדים. ראשי ועד עדת הספרדים הציגו תביעות בסיסיות שלא הסכימו לוותר עליהן: (א) העיקרית — ריכוז כל הכספים בקופת הוועד, כשהכתובת היא 'ועד עדת הספרדים בירושלים'; (ב) קבלת חשבון כתוב מהרב הראשי מכל הכספים השייכים לעדת הספרדים ולמוסדותיה שנכנסו על-ידו ושנמצאו ברשותו; (ג) החנויות שהרב קנה לבית-התמחוי ולתלמוד-תורה תהיינה הקדש לעדת הספרדים, והוועד ימנה נאמנים עליהן. ראשיו של ועד עדת הספרדים התעקשו להשיג הסכם חתום ולא היו מוכנים להסכמה שבעל-פה, פן ישנה הרב את דעתו לאחר-מכן. ההסכם סודר בז' בשבת תרפ"ט (18 בינואר 1929), ובו צוינו והוגדרו בבחירות תפקידיו של ועד עדת הספרדים ותפקידו של נשיא הכבוד; בהירות זו היא שנועדה להבטיח שיתוף-פעולה בהנהלת ענייני עדת הספרדים. הוא קבע שהרב יחתום ראשונה על מכתבים שהוועד יגיש לו עם כתובת המוסד, ואחריו יחתמו חברים שהוועד יסכים עליהם; ענייני הישיבות יחתכו במשותף על-ידי הרב הראשי וראש הוועד הכללי, וכל הכנסות העדה מן הארץ ומחוצה לה (פרט לישיבות) יופקדו בבנק כחשבונות מיוחדים לכל מוסד: התלמוד תורה, התמחוי וכיוצא באלה. הכסף ששייך לישיבת 'תפארת ירושלים' ייכנס לקופתו של ועד עדת הספרדים ויעמוד לרשות הוועדה לענייני דת וחינוך שעל-ידו. כן התחייב הרב על-פי ההסכם להכניס לקופת הוועד כספים מהקדש משה מונטיפיורי לאחר ניכוי חובו של ועד עדת הספרדים לתלמוד-תורה של העדה ולהעביר את החנויות והמשרדים שרכש בכספי הקדשות שונים לרשות ועד עדת הספרדים, כאשר שלושה-רבעים מן ההכנסות יהיו לטובת

בית עזבון סימה בלילויס בשכונת רחביה (היום) —
רחוב אבן-עזרא 6

התלמוד-תורה ורכע אחד לתמחוי. עניינים אחרים שלא הוסכם עליהם הועברו לבוררות של בית דין.¹⁹

חששות ראשו של ועד עדת הספרדים התאמתו: הרב הראשי לא מילא אחר תנאי ההסכם. הוא האשים אותם בהכרזות של 'שלום שלום ואין שלום', והם טענו שכמעט בכל יום עורר הרב בעיות חדשות. שאלת היחסים בין הצדדים היתה על סדר-היום של רוב ישיבות הוועד הפועל, וזו דחתה דיונים בנושאים חשובים אחרים. היא הביאה חברים לידי יאוש ואפילו להתפטרות. מצד אחד הם ביקשו בכל האמצעים לחפות כלפי חוץ על ההתרחשויות, שהרי כבוד הרב הראשי הוא כבוד העדה כולה; ומצד אחר — לא יכלו לראות אי-סדר ולהחריש.²⁰ לראיה באו מסקנות רואה-החשבון שביקר את החשבונות שמסר הרב הראשי בל' בתשרי תר"ץ (3 בנובמבר 1929): בשלב ראשון לא ראה שום אסמכתאות, לא של הכנסות ולא של הוצאות בקשר לחשבונות. בשלב שני הוא מצא אמנם את קבלות ההוצאה, אולם רוב קבלות ההכנסה היו חסרות; החוזים בדבר רכישת שלוש חנויות לטובת התלמוד-תורה והתמחוי נעשו על שמו הפרטי ולא על-שם העדה הספרדית. המבקר הציע שלמען הסדר רצוי כי כל החוזים, הקבלות והתעודות של ההקדשות יימצאו במשרדו של ועד עדת הספרדים מכיוון שהחשבונות האלה נובעים ישירות מתוך העניינים השייכים לעדה.²¹

אברהם פרנקו הרחיק לכת בקיצוניותו, וטען שאם הרב הראשי יסרב למלא אחר תנאי ההסכם שחתם עליו, יודיע לו ועד עדת הספרדים שאין הוא מכיר בו עוד כרב ראשי. גם חברים אחרים סברו שיש להורידו מנשיאות הכבוד של ועד עדת הספרדים ולבטל את התקנה הזאת, לפרסם עליו 'ספר לבן' ולחלקו בציבור ואחרי-כן לחבוע אותו לדין. עם זאת, הם חששו להחליט שהם יכולים לעבוד בלי הרב הראשי. ועד עדת הספרדים נתן אורכה של שבועיים להמשך המשא-ומתן עם הרב, וגם לאחריה, כאשר לא חלה כל התקדמות, המשיך במדיניות מאופקת. מגעים שניהלו אתו מספר אישים ספרדים, הסתיימו בלי תוצאות. חבריו של ועד עדת הספרדים החזיקו בדעתם לא לסטות מתנאי ההסכם החתום, ונכונו להתנצל על כל עלבון שגרמו לרב.²²

19 הוועד הכללי, י"ז, כ"ב בכסליו, ד' בשבט תרפ"ט — שם, פנקס 247; הוועד הפועל, ד', ה', י', י"ז, כ"ג בטבת תרפ"ט — שם; הוועד הפועל, ט', י"ז, כ', כ"ד בשבט תרפ"ט — שם, פנקס 256; הרב מאיר אל ועד עדת הספרדים, י"ט בכסליו תרפ"ט; ראשי ועד עדת הספרדים אל הרב מאיר, י"ד, י"ז, כ"א בכסליו תרפ"ט; ועד עדת הספרדים אל הרב נסים אלישר [בורר], ד' בטבת תרפ"ט; הרב מאיר אל הרב אברהם אביכזיר [בורר], ד' בשבט תרפ"ט; ראשי ועד עדת הספרדים אל הרב אביכזיר, ד' בשבט תרפ"ט — שם, אש 21; אוסף גאון, 142; ועד עדת הספרדים בירושלים, סקירה על פעולות הוועד לשנת הדרו"ח חשוון תרפ"ט-חשוון תר"ץ, ירושלים תר"ץ, עמ' 8-9 [להלן: דרו"ח תר"ץ]; דאר היום (ירושלים), כ', כ"א, כ"ו בשבט תרפ"ט.

20 הוועד הכללי, ד' באייר תרפ"ט — אוע"ס, פנקס 247. סיכום ישיבה זו מובא בתוך: דאר היום (ירושלים), י' באייר תרפ"ט; הוועד הפועל, ג', באדר א' תרפ"ט — אוע"ס, פנקס 256; הוועד הפועל, כ"ד באדר ב', ט"ז, כ"ה בניסן, י"ב באייר תרפ"ט — שם, פנקס 247; ראשי ועד עדת הספרדים אל הרב מאיר, כ"ו בניסן, י"ד באייר תרפ"ט — שם, אש 21; והשווה גם: א"מ כהן, 'מכתב למערכת', דאר היום (ירושלים), י"ג באייר תרפ"ט.

21 דרו"ח תר"ץ, עמ' 18-24.

22 הוועד הכללי, ד' באייר תרפ"ט — אוע"ס, פנקס 247; הוועד הפועל, כ"ד באדר ב', י"ט באייר תרפ"ט — שם; הוועד הפועל, כ', כ"ג בחשוון תר"ץ — שם, פנקס 188; פרטיכל שיחת הרב מאיר ומשה אטיאש, י' באייר תרפ"ט והערותיהם של ראשי ועד עדת הספרדים בשוליו — שם, אש 21; אוסף גאון, 89; ראשי ועד עדת הספרדים אל פיגוטו, כ"ח באייר תרפ"ט; אל הרב מאיר, א' בסיוון תרפ"ט; ואל הרבנים אברהם פילוסוף וחזקיה שחתי, כ"ז בתמוז תרפ"ט — אוע"ס, אש 21; דאר היום (ירושלים), י' באייר תרפ"ט.

בסוף שנות העשרים ובראשית שנות השלושים התפתח סכסוך חדש בעניין ניהול עזבונה של סימה בליליוס. הרב ניסה למנות אנשים מטעמו שישלטו על העזבון כל ימי-חייהם, כשהם משוחררים משבט הביקורת הציבורית, ואילו מתנגדיו ביקשו להרכיב את המועצה מבאי-כוח העדה הספרדית ועדות המזרח. בו' בתמוז תר"ץ (2 ביולי 1930) נחתם הסכם בין הצדדים בעניין זה, לפיו תשעת חברי מועצת העזבון יהיו קבועים ואפשר יהיה להחליפם על-פי החלטה שתתקבל בישיבת הוועד הכללי בנוכחות הרב הראשי ושני-שלישים מחברי הוועד. הרב הראשי הוא נשיא המועצה וזו מקבלת החלטותיה ברוב דעות. היא רשאית להתייעץ עם הוועד הפועל בדבר השקעת כספי העזבון, מקבלת את הפירות ואחראית לחלוקתם לפי צוואת המקדישה.

נראה שהסכם זה נעשה בחיפזון, וועד עדת הספרדים תבע להנהיג בו שינויים. הוא דרש כי בחירתם של חברי המועצה תהיה על יסודות דימוקראטיים, שחבריה לא יכהנו כל ימי-חייהם ושלא יקבלו שכר על עבודתם. הקו המנחה היה שהסכם עם הרב הראשי נחוץ להשלטת שלום בעדה הספרדית. כבעבר, נמסר הסכסוך להכרעת בוררים שתחייב את שני הצדדים. פסק-דינם קבע שבהתחשב עם השתדלותו של הרב מאיר להשגת העזבון ובתור ראש הרבנים, הוא יכהן כראש מועצת העזבון לכל ימי-חייו. יש לו זכות לבחור שלושה אנשים למועצה ללא התערבות ועד עדת הספרדים ושני-שלישים מחברי הוועד רשאים לפטר את חמשת החברים האחרים מטעמים מספיקים. חברי המועצה המנהלת את העזבון אינם מקבלים שכר בעד השתתפות בישיבותיה. גם לאחר ברורות זו לא יושרו ההדורים. הרב הראשי טען שבית-הכנסת על-שם רבן יוחנן בן זכאי נמצא ברשותו, ואין לוועד עדת הספרדים כל חלק בו. כאן שוב בא צידוק להפקעת חלקו של הוועד בניהול העזבון, שזרי הוא הוקדש לטובת בית-כנסת זה. הפשרה שהושגה היתה ש"ר יצחק לוי — איש נייטראלי, שהיה מנהל בנק אפ"ק בירושלים ומקובל גם על הרב מאיר — נבחר לגזבר ועד עדת הספרדים, בית-הכנסת על-שם רבן יוחנן בן זכאי ומועצת העזבון. בענייני הכספים האחרים הוסכם לאחר תיווך נוסף וממושך, שכספי הקדשות התמחוי, התלמוד-תורה וישיבת 'תפארת ירושלים', שהיו מופקדים בבנקים כחשבונית מיוחדים, יועברו לרשות ועד עדת הספרדים, שנענה לדרישת הרב למינוי ועדות מתאימות להקדשות אלה.

כ"ג בטבת תרצ"ב (2 בינואר 1932) באו חברי הוועד הכללי לבית הרב לברכו, יומסביב לשלחן מלא פירות ומגדנות, נכרתה ברית האמונים האמיתית בין הרב הראשי שליט"א ומנהיגי עדת הספרדים.²³ אולם לא היה זה שלום אמת. אמנם חלק ממתנגדיו עד אז עברו לצדו (יוסף מיוחס, אברהם פרנקו ומאיר ג'יניאו), אולם יוסף אלישר ואחרים התנגדו לו גם לאחר-מכן. האחרון נהג לשלוח עניים

23 על עזבון סימה בליליוס והמערכות סביבו נכתב הרבה. להלן ציונים ביבליוגרפיים עיקריים: אוע"ס, כל; אוסף גאון, 89; גאון, ב, עמ' 161-162; הדר"חות השונים של ועד עדת הספרדים מתר"ץ ואילך. וכן: ג' מלצן, 'מעשה בעזבון', דאר היום (ירושלים), י' כסליו תרצ"ב. לנכתב לעיל ראה: הוועד הכללי, כ"ה בתמוז תר"ץ — אוע"ס, פנקס 188; הוועד הכללי, ב' באדר, כ"ו בסיון תרצ"א — שם, פנקס 184; הוועד הכללי, י"ח בחשוון, י"ז בשבט תרצ"ב — שם, פנקס 225 (סיכום הישיבה הראשונה מובא בתוך: הארץ, ב' בחשוון תרצ"ב); הוועד הפועל, כ"ו בחשוון, כ"ו באדר, י"ג בתמוז, ה' באב תרצ"א — שם, פנקס 184; הוועד הפועל, כ"ד בחשוון, כ"ז בטבת, כ' בשבט תרצ"ב — שם, פנקס 225; הרב בנימין הלוי אל דוד אבולעפיה, ח' בחשוון תרצ"ב — שם, אש 21; גילוי דעת מטעם ועד עדת הספרדים, כ"ד בטבת תרצ"ב — דאר היום (ירושלים), כ"ה בטבת תרצ"ב. ראה גם המאמרים בעיתונות מחשוון-כסליו תרצ"ב המצוטטים לעיל, הערה 16.

יעקב מאיר

ראש הרבנים בארץ-ישראל, ראשון לציון, ונשיא הרבנות הראשית,
בעיהיק ירושלים ת"ו (ארץ-ישראל).

JACOB MEÏR

GRAND RABBIN DE LA PALESTINE, RICHON-LE ZION & PRÉSIDENT DU CONSEIL RABBINIQUE
JÉRUSALEM (PALESTINE).

בקה"י. ירושלים ת"ו. ערב ישיר ..... Jérusalem, le

אכבוד נאמן ונכבד ואיפכא עד תצה נגליח בלעז בה"י ווער

אין עבר

זעצעה יעשה בארץ רב נער נעם בלעז קובל עהרב נעטס בלעז עשה כעס ול' איבן זי. נעטס כעס לא אדלעפן זי

זי נעם לעפעס זי בל נעטס זי.

אין נעם נעכד נעפול זעני דינא ענד אפנדל. נדעך אס נעלאנדלעך אג. עד יום ז' נעפול ער מורב. וזע לאו עננה

לעז: אנדערע כעפוסים זי. לעז אגני נעב זל נעכד נולק. וזר בלעז נעטס נעם. וכן לעפעס. כעס זי. נעטס כעס

ונגאלוק טעה. וזע נעכד אר בל נעכד. ונעט בלעז כעס. תענה מוכר. ענקל נאכ' יעקב
עני

מכתבו של הרב יעקב מאיר ובו תלונה על יוסף אלישר וא' אבולעפיה ששלחו לביתו עניים ערב הימים הנוראים

ונצרכים רבים לביתו של הרב ערב הימים הנוראים, באומרו שכל הכסף בידו, ומרוב סבל איים הרב מאיר להתפטר כפרסום שהוא אינו הרב של עדת הספרדים.²⁴ לסיכום תקופת כהונתו של הרב מאיר, ראוייה לציון חוות-דעתו של משה דוד גאון, מזכירו של ועד עדת הספרדים במשך שנים רבות:

רבנותו של הראש"ל יעקב מאיר היא לצנינים בעיניהם של בני ונכדי ראשלי"ם וראבדי"ם [ממשפחת אלישר] ואין הללו רואים את עולמם מתוקן כל עוד מולך האיש הזה. המלחמה נטושה במרירות... [נ]אין פלא, אם מצב זה הביא ליצירת סיעות המתגרות זו בזו, ושלדאבון לב אין כל לשון משותפת ביניהן.²⁵

הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל

לאחר פטירת הרב מאיר בשנת תרצ"ט (1939) וכחירת הרב עוזיאל ליורשו, השיג ועד עדת הספרדים את אשר שאף מזה קרוב לעשרים שנה — כתובת אחת להעברת הכספים וביטול הכתובת הנפרדת

24 הוועד הכללי, ט"ז בתשרי תרצ"ג — אוע"ס, פנקס 176; הוועד הפועל, כ"ג באייר תרצ"ב — שם, פנקס 225; הרב מאיר אל משה ולירוי, ערב כיפור [ללא ציון שנה] — שם, אש 21; עדות אברהם פרנקו.

25 מ"ד גאון, 'למשפט הקהל: גילוי דעת על המצב בוועד עדת הספרדים בירושלים', א' בטבת תרצ"ו — דאר היום (ירושלים), ד' בטבת תרצ"ו.

הרב בן-ציון מאיר חי עוזיאל

של הרב הראשי. בגילוי-דעת ששלח המוסד אל קהילות ויהודים בגולה נתבקשו המתנדבים להעביר את תרומותיהם ישירות לקופתו של ועד עדת הספרדים, 'כפי המסורת המקובלת שרק ראשיה ומנהיגיה של הכוללות לעדת הספרדים בירושלים יהיו נושאים בעול הענינים ומכלכלים את משק העדה וצרכיה'. כלפי חוץ נהגו ראשי ועד עדת הספרדים על-פי הניב 'אחרי מות — קדושים אמור', ולא פירטו את המחלוקת החריפה והממושכת בינם לבין הרב מאיר. הם הסתפקו בציון הסתמי ש'תקופה קצרה לא נשמר ההסדר הקיים מתוך רגשי כבוד והערצה עמוקים לרבנו הישיש... הרב מאיר'.²⁶

יחסו של הרב עוזיאל לוועד עדת הספרדים היה שונה בתכלית שינוי מיחס קודמו. הוא לא ערער על התקנה שהוא נשיא כבוד בלבד והמשיך לכהן כנשיא מועצת העזבון של בליליוס. אדם זה היה מיסודו נוה לבריות, ולא בכדי קבע את הפסוק 'האמת והשלום אהבו'²⁷ על גליונות מכתביו. כפסוק זה התגלמה השאיפה של כל מהותו, ולקראתה הלך כל שנות-חייו. הוא נאה דרש ונאה קיים. הוא ניסה בכל יכולתו לתווך ולפשר בין יריבים למען אחדות העם, מיזוג השבטים וליכוד הלבבות. כרב ראשי, הוא התערב בשתי מחלוקות חריפות בוועד עדת הספרדים — ייצוג עדות המזרח בוועד הכללי והסכסוך האישי-הסיעתי בין דוד אבולעפיה ואליהו אלישר. לפעמים נואש ממאמציו, ולפעמים אף דחו את הצעותיו והוא הצטער על כך.²⁸

בהזדמנויות שונות נאמר ונכתב עליו שהקדיש הרבה ממרצו ומזמנו לעדת הספרדים, התעניין במכלול פעולותיו של ועד עדת הספרדים, דאג לביסוס מקורות-ההכנסה וכיוצא באלה. וכן סיכם יוסף מיוחס את מעמדו:

הוא רב עדותינו, וחביב קהלותינו, ויחד עם זה גם חביב ומקובל בכלל על כל זוערות והמפלגות שמכירות בו את האיש הראוי ביותר לתפקידו ולאצטלתו.²⁹

הרב הראשי הספרדי נשאר אפוא מבחינה פורמאלית 'נשיא כבוד' בלבד של ועד עדת הספרדים. קביעת המדיניות, סמכויות הביצוע, התקציב והניהול השוטף של העבודה לא היו בידו אלא בעיקר בידי הלא-רבנים — בדרך-כלל בעלי מקצועות חופשיים, מורים, מחנכים ועורכי-דין. משתקפת גם ירידה תלולה בייצוג הרבנים בכלל ברוב מוסדות עדת הספרדים, למעט בתי-הדין הרבניים.

26 הוועד הפועל, י"ב, י"ט בסיוון תרצ"ט — אוע"ס, פנקס 110; גילוי דעת [ל"ת] — שם, ר"ע 11. השווה לעניין החזרת כספים שהיו ברשותו ונועדו לוועד עדת הספרדים: הוועד הפועל, ז' באדר תש"ה — שם, פנקס 204; אבולעפיה אל הרב עוזיאל, י"ג בתשרי תש"ד — שם, אש 27. 27 זכריה ח יט.

28 הוועד הפועל, י"ב, כ"א, כ"ד באלול תרצ"ט — אוע"ס, ר"ע 15; אסיפת באי-כוח עדות המזרח בירושלים בהשתתפות הרב עוזיאל ודוד אבולעפיה, א' בתמוז תש"ג, וזכרון דברים מפגישה מצומצמת בבית הרב עוזיאל, ג' באייר תש"ד — שם, פנקס 197; על ההסכם בין אבולעפיה ואלישר, שהושג בתיווך הרב עוזיאל, מיום ג' באב תש"ז ראה: אוע"ס, אש 27; אוסף גאון, 86; וכן: הד המזרח, ה (י"ב באב תש"ו), עמ' 11; הרב עוזיאל אל ועד עדת הספרדים, א' באב תרצ"ט, י"ח בחשוון, ט"ז בטבת ת"ש — אוע"ס, אש 27; הרב עוזיאל אל אבולעפיה, כ"ד בסיוון תש"ה — אוע"ס, אש 27. לעניין הסכסוך בין דוד אבולעפיה ואליהו אלישר ראה: אוע"ס, פנקס 204; הד המזרח, שם, במקומות שונים.

29 מתוך נאום יוסף בר"ג מיוחס באסיפתו של ועד עדת הספרדים לציון יום-הולדתו השישים של הרב עוזיאל, שהתקיימה בכ"ד בסיוון ת"ש [כתב-יד] — אוע"ס, אש 27; ראה גם: הוועד הכללי, ט"ז בחשוון ת"ש — שם, פנקס 110; הוועד הכללי, כ"א בחשוון תש"ב — שם, פנקס 113; הוועד הכללי, י"ז בחשוון תש"ג — שם, פנקס 197; ועד עדת הספרדים בירושלים, דין וחשבון מפעולות הוועד הכללי לעדת הספרדים בירושלים וסקירה על שבע שנות כהונתו אייר תרצ"ט-אייר תש"ו (ירושלים תש"ו) [כתב-יד], עמ' 3 — אוסף גאון, 98.